

meningsmotsättningarna gjorde att man splittrade upp resonemangen på delfrågor, som sociala frågor, kvinnolöner, folkbildning, kvinnors rätt till höga statliga ämbeten, sjukvård och sexualupplysning, vilket ledde till ökad pragmatism.

En följd av moderlighetstänkandet blev att intresset för husmoderns arbete ökade. 1907 grundade förbundet en lanthushållsskola i Rimforsa för att ge landsbygdens kvinnor möjlighet till försörjning och för att öka intresset för hushållsarbetet. Ytterligare en lanthushållsskola grundade FBF i Apelryd 1916 och en skola för kvinnlig yrkesutbildning, en sömnadsskola, grundades 1917. Ett centralt kvinnoråd inom folkhushållningskommissionen inrättades 1916 efter krav från bl.a. FBF och förslag om hemkonsulenter började formuleras efter första världskrigets slut. Idéerna om den rationella husmodern var en kvinnlig motsvarighet till det samtidigt framväxande ingenjörsyrket, har Yvonne Hirdman framhållit.

I mitten av 1910-talet ansåg skribenter i FBFs tidskrift att man gått för långt i intresset för husligheten. Men från FBFs sida betonades t.ex. av Kerstin Hesselgren att en professionalisering och värdehöjning av hushållsarbetet kunde öka kvinnors självständighet och därigenom skulle kvinnofrigörelsen gagnas. Idéerna om moderlighet, huslighet och kvinnlighet blandades till ett övergripande kvinnoideal som byggde på idén om starka och kunniga kvinnor, som utifrån särskilda, könsspecifika kvaliteter deltog i samhälls- och politiskt arbete, konstaterar Ulla Manns och citerar Yvonne Hirdmans åsikt att det könskomplementära människoidealet uppvärderade kvinnors erfarenheter samtidigt som den manliga normen kritiserades. Kombinationen blev ett framgångsrikt koncept för frigörelse och jämlikhet under 1900-talets början.

Rösträttsfrågan dominerade arbetet för kvinnornas frigörelse under 1900-talets första decennier och flera föreningar som verkade för rösträtt och förbättring av kvinnornas villkor tillkom vid denna tid. Trots skilda politiska grundinställningar samarbetade dessa organisationer för det gemensamma målet – allmän och lika rösträtt för såväl kvinnor som män. Fredsrörelsen var en annan fråga som fr.o.m. 1910-talet engagerade kvinnoförbunden och utgjorde grund för samarbete även internationellt. FBF bidrog under denna tid till bildandet av kvinnliga yrkesföreningar och i debatten om aktuella lagstiftningsfrågor.

När riksdagen beslutat om rösträtt för kvinnor 1919 började luften gå ur kvinnorörelsen. 1921 antog Fred-

rika-Bremer-förbundet nya stadgar där kvinnans medborgerliga plikter stod i centrum och de lokala kretsarna fick större inflytande i organisationen. Männen försvann ur styrelsen – 1884 var 10 av 24 styrelseledamöter män – 1921 kvarstod endast Oscar Montelius som suppleant. FBFs opolitiska inriktning betonades, men det borgerliga inslaget i ledningen var påtagligt. Fortfarande stod de praktiska frågorna i centrum, men många saknade visioner för verksamheten. Under rösträttsarbetet var det viktigt att hålla samman skilda uppfattningar inom organisationerna, vilket gjorde att man undvek ideologiska diskussioner under denna tid. Manns anser att ett ideologiskt svagt ledarskap och den ökade pragmatismen banade väg för en mer konventionell människosyn inom Fredrika-Bremer-förbundet under decennierna in på 1900-talet.

Skiljelinjen inom kvinnorörelsen gick inte främst mellan borgerlig respektive socialistisk, inte heller mellan könskomplementaritet och en mer könsindifferent liberalism, utan mellan visionärer som försökte överskrida rådande maktordning och realpolitiker som verkade för bättre villkor och handlingsutrymme inom densamma, skriver Ulla Manns i slutkapitlet och det kan också bilda sammanfattning för en välskrivna, nyanserad och intressant avhandling om den äldsta och kanske mest betydande organisationen inom den svenska kvinnorörelsen. Det är tankeväckande läsning som ger relief och kommentarer till dagens debatt.

Sofia Danielson, Lidingö

Karin Salomonsson: *Fattigdomens besvärjelser: Visionära ideal och vardagliga realiteter inom socialt arbete*. Historiska Media, Lund 1998. 256 s. English summary. ISBN 91-88930-28-9.

En av den etnologiska vårdforskningens centrala frågor kan formuleras: vem gör vad, för vilka, hur, varför och vilka följder får verksamheten? Frågan leder in på företeelser som social åtskillnad, avvikelse, annorlundahet, normalitet, kontroll och disciplinering. Den föder spörsmål som rör den goda viljans dilemman och vården som en del av större processer som t.ex. välfärdsstaten och moderniteten. I detta etnologiska vårdforskningsfält placeras sig Karin Salomonssons *Fattigdomens besvärjelser*. Avhandlingen behandlar socialvårdens visioner och deras realiseringar ungefär från sekelskiftet 1900 och framåt. Syftet är att ”utifrån ett

kulturanalytiskt perspektiv diskutera hur det sociala arbetet har formats och förändrats under ett sekel” (s. 14). Salomonssons ambition är att lyfta fram ”hur beskrivningar och berättelser, handgrepp och blickar, praktik och retorik har konstituerat en föränderlig yrkesroll med skiftande förväntningar” (s. 14).

Innan jag kommer till mina synpunkter ska jag sammanfatta förf.s, i mitt tycke, innehållsrika text.

Salomonssons teoretiska perspektiv är en kombination av en Foucault-inspirerad diskursanalys och etnologisk kulturanalys. Angreppssättet karakteriseras som ”kultur-konstruktivistiskt”. Analytiskt ligger tyngdpunkten på texten och talet. Studien fokuserar hur det sociala arbetets innehåll formulerats och de inblandades positioner fixerats i text och tal. Text och tal ses som ”kulturspecifika” och analyseras som ”kulturella konstruktioner”. Det finns två analytiskt viktiga ingångar. Den ena utgår från frågan om *hur*, dvs. hur det sociala arbetets innehåll, objekt, mål osv. har artikulerats i text och tal. Den andra analytiska ingången är att ta fasta på det kulturspecifika i skilda tiders artikuleringar.

Empirin utgörs av intervjuer med omkring 30 socialarbetare, arkivmaterial, tidskrifter, dagstidningar och forskningsrapporter. Det är en stor mängd material som gått igenom, men en grundligare analys har gjorts av ett urval centrala personer och fall som i de olika kapitlen får exemplifiera socialvårdens omvandling.

Avhandlingen är disponerad som olika nedslag i historien där de människor som skapade visioner, förändrarna, och de historiska brytpunkterna lyfts fram. Utöver inledningen består avhandlingen av sex kapitel och ett avslutande.

Det andra kapitlet har fått rubriken *En mans omdöme och en kvinnas hjärta*. Tidpunkten är åren runt sekelskiftet 1900. Med fokus på Agda Montelius och, framför allt, Ebba Pauli är analysen koncentrerad till att undersöka artikulerandet av en modern kvinnlighet i kombination med hennes förmåga att realisera hemlighetsidén. Kapitlet innehåller också en diskussion om huruvida könets betydelse i de nya vårdidéernas utformning var ett led i kvinnans frigörelse och en erövring av ett politiskt utrymme. I avhandlingens tredje kapitel, *Under hemlika förhållanden*, förflyttas läsaren till 1950-talets Malmö och en fallstudie av hur hemlighetsidén realiserades i inackorderingshemmet Solvändan. Salomonsson visar på hur hemmets husmor realiserade en hemlik omsorg via en traditionell moderlighet. Detta gjorde vården kostsam, gav den en överbeskyddande karaktär och bidrog till att verksamheten

uppfattades som irrationellt hanterad. Den kvinnliga omsorgen blev svår att överblicka för det moderna förnuftet som krävde mätbara resultat.

Nästföljande kapitel heter *Kulturarmod och medborgarvett*. Det handlar om 1930- och 40-talens socialpolitiska debatt där den tidigare vården förkastades och visionerna för framtiden artikulerades. Denna tid var präglad av moderniteten, alltså människors framstegsoptimism parad med en tilltro till det vetenskapliga förnuftets förmåga att lösa samhälleliga problem. En stor del av kapitlet ägnas åt Olof Kinberg, professor i rättspsykiatri. Kinberg var kanske den som mest utpräglat formulerade visioner som byggde på positivismens vetenskapliga förnuft där sociala problem sågs som hälsoproblem som skulle uppspåras, diagnosticeras och åtgärdas.

Kapitlet *Sexualflickan* tas åter läsaren med till 1950-talet och en annan fallstudie som Salomonsson döpt till ”otuktshärvan”. I denna härva utförde nio flickor 11-16 år gamla regelbundet sexuella tjänster åt sju olika män. Salomonsson har på basis av empirin konstruerat vad hon kallar en ”hyperberättelse”, en blandning av fakta och fiktion, för att illustrera härvan. Avsikten med detta kapitel är att exemplifiera hur socialarbetarna i sin praktik hanterade de sociala problem som fanns i dåtidens Sverige. Med fokus på kön analyseras materialet som en textualisering av levd verklighet. Genom att ta fasta på de sätt varpå händelsen beskrevs visar Salomonsson hur polis och socialarbetare hanterade sin egen upprördhet och avsmak och hur de gjorde åtskillnad, fällde moraliska omdömen och frambringade individens avvikelser. Sätten att tala om de sociala problemen ”pekar ut en tydlig social differentiering och en specifik könskonstruktion” (s. 107).

Sexualflickan följs av två kapitel som beskriver omvandlingen av socialvårdens visioner och arbetssätt under 1960- och 70-talen. Det första av de två heter *En förkromad mardröm*. Till skillnad från tidigare var det nu inte endast den gamla fattigvården som utgjorde kontrasten för de nya visionerna. Det var också samtiden och bilden av Sverige som ett land långt gånget mot en välfärdsstat fylld av ihålligheter och förmynderi. De tidigare vetenskapliga och politiska beskrivningarna av tillståndet i samhället kritiserades och detroniserades, men utan att tilltron till vetenskapen som redskap försvann. Man artikulerade en medvetet ideologisk vård, där de sociala problemen omformulerades från att ha setts som hot mot samhället till att uppfattas som orsakade av de samhälleliga villkoren. Mot den tidigare

bilden av synen på klienten som en underställd, mindervärdig och sämre sort ställdes en uppfattning om att klienterna är lika mycket värda som andra människor. De nya metoderna inriktades på strukturella problem och tog ställning för de underprivilegerade. Precis som under tidigare förändringsskeden var det en ny yrkeskategori som erövrade ett politiskt utrymme och en ny arbetsmarknad. Den nya yrkesgruppen kom med tiden att kallas fältassistenter.

Just fältassistenter står i fokus för avhandlingens längsta kapitel, rubricerat *I fält*. "Fältet" och att man skulle ut i "verkligheten" utgjorde nyckelsymboler för det nya sociala arbetet. Fältet, dvs. vardagsverkligheten i bostadsområdena, var ett okänt territorium. Fältassistenter grepp initiativet och tolkningsföreträdet när det gällde att beskriva denna verklighet. I en analys av områdesbeskrivningar visar Salomonsson på de diskursiva praktiker som formade bilderna av de sociala problemen och hur dessa skulle hanteras. Områdesbeskrivningarna byggdes upp av en blandning av kvantitativa och kvalitativa data. Statistik blandades med bl.a. situationsbeskrivningar, där enskilda människor fick framträda, och intervjuer där människor själva berättar. Dessa sätt att tala om förorterna gav berättelserna legitimitet, autenticitet och närvarokänsla. Beskrivningarna byggde också på ett slags exotisering. De beskrivna fick inte bli för lika dem som utförde beskrivandet. Annorlundaheten och avvikelser från "det goda livet" är förutsättningen för att något ska uppfattas som socialt problem.

I avhandlingens avslutande kapitel, *Fattigdomens besvärjelser*, dras trådarna samman och Salomonsson visar på skillnader och likheter mellan de olika generationerna av förändrare inom Socialsverige. Fattigdomen, eller de sociala problemen, har av olika generationer formulerats på skilda sätt och givits skilda lösningar. Det har funnits äkta engagemang, men också maktutövning. De övergripande visionerna har rymt varierande besvärjelser av fattigdom, dvs. ett slags formel för åtgärder. Den kraftfullaste besvärjelsen av dem alla var dock genomgående förändringen. Slutkapitlet rymmer också utpekandet av de tre teman som genomsyrar hela avhandlingen. Det första av dessa tre teman är det sociala arbetets dubbla karaktär av hjälp och maktutövning. Denna uppfattades inte på samma sätt av alla generationer. Framför allt från och med 1960-talet artikulerades det sociala arbetets inneboende karaktär av makt som någonting problematiskt. Det andra temat är det sociala arbetet som en del av moderniteten.

Moderniteten kommer till uttryck i tillståndet av "att vara på väg", i likheterna i sätten att beskriva verkligheten och i metoderna för det sociala arbetet. Även om 60- och 70-talsgenerationerna själva väjde för denna beteckning var de en del av moderniteten, bl.a. med tron på framstegen och möjligheten att avbilda verkligheten, tilliten till vetenskapen och förnuftet. Den berättarteknik som består i att frammana "den fasansfulla historien" är avhandlingens tredje genomsyrande tema. Den fasansfulla historien är svartmålningen av det förflutna som kontrast och bollplank för att utkrystallisera visioner, nya sätt att beskriva de sociala problemen och nya metoder för åtgärder.

Salomonssons avhandling är välskriven och väl tänkt. Bitvis är den analytiskt elegant. Vart och ett av de empiriska kapitlen utgör ett autonomt empiriskt och analytiskt universum. Detta gör texten rik på resultat och analyser som inte alla pekar mot de övergripande slutsatserna. Samtidigt finns också en analysmodell och teman som drivs genom hela texten. Utpekandet av olikheter i skilda generationers besvärjelser och likheterna i de diskursiva praktikerna ger en intressant helhetsbild. En fördel med att låta den tidsmässigt avgränsade empirin bestämma sin egen analys är att det kan fånga visionernas, strategiernas och metodernas historiska specificitet. Men det är först mot slutet som jag verkligen på allvar förstår det väl tänkta i betoningen av kontinuiteter och diskontinuiteter och den analytiska röda tråden. Avhandlingen hade förtjänat mer pedagogik som gjort texten mer läsbar.

I den fortsatta redovisningen av mina synpunkter ska jag börja med ett par resultat. Det ena är spelet mellan dystopi och utopi och det andra är kön som betydelsegivare och strukturerande princip inom socialt arbete. Därefter kommer jag till ett av Salomonssons metodologiska grepp, som hon kallar "hyperberättelse". Efter några ord om hennes användning av kulturbegreppet avslutar jag med en reflektion över den etnologiska snällheten.

Spelet mellan dystopi och utopi

I avhandlingen visas hur spelet mellan dystopi och utopi, alltså mellan "den fasansfulla historien" och visioner om ett bättre samhälle och ett gott liv, genomsyrar det sociala arbetets historia. Detta är ett centralt resultat. Var t.ex. dystopin placeras är viktigt eftersom det är en diskursiv praktik som har betydelse för hur verkligheten beskrivs och förstås. Dessa beskrivningar kan i förlängningen också få praktiska konsekvenser. I

samband med en intresseväckande analys av detta spel visar förf. också hur historieskrivning innehar en viktig roll i människors konstruerande av verklighetsbilder. I slutkapitlet konkluderas att socialarbetarna och, kan man tillägga, Socialsverige ständigt är ”på väg”. Tillståndet av att ständigt vara på väg, och spelet mellan dystopi och utopi i formulerandet av sitt objekt, sin egen positionering och sina metoder och mål tror jag är återkommande och utmärkande för stora delar av Vårdsverige, inom äldreomsorg, i psykiatrisk och somatisk medicinsk vård.

Salomonssons analys visar att dystopin finns i nutiden eller huvudsakligen i det förflutna och att utopin är ett mål för framtiden. Eländet hamnar således i ”imaginära historiska rum”. Mot detta kan man invända att eländet nog inte alltid placeras i det förflutna eller nuet och att visionen inte alltid knyts till framtiden. Likaså kan den rumsliga placeringen variera. När jag studerat svensk äldreomsorg har jag funnit att utopin t.ex. placeras rumsligt i andra, exotiska länder där äldre antas respekteras och tas om hand av sina barn i ett slags gemenskap mellan generationer. Tidsmässigt kan utopin också hamna i det förflutna, exempelvis så är en ganska vanlig berättarteknik både i intervjuer med omsorgspersonal och i texter om verksamheten, att människor förr i världen levde i storfamiljer där alla tog hand om alla, en gemenskap som nu antas ha vittrat sönder. Inom äldreomsorg och medicinsk vård finns också dystopin i framtiden. Ett exempel är att flera visionära texter inleds med siffror över en förväntad åldringsexplosion eller en ökning av en viss sorts sjukdomar. Detta påkallar att något måste göras för att man ska undvika den fasansfulla framtiden.

Frågan är om det sociala arbetet skiljer sig från övrig vård och omsorg när det gäller spelet mellan dystopi och utopi. Troligen inte. Jag tycker mig finna att eländet respektive det goda ges skilda placeringar även inom socialt arbete. Jag tänker t.ex. på Olof Kinbergs socialmedicinska framtidsvisioner. Salomonsson beskriver bl.a. hur Kinberg förklarar den svåra livssituationen som leder fram till incest. Hans förklaring är att landsbyggdets ”kulturella gemenskap” bröts sönder av industrialismen och inte ersattes av någon ny. Nu ville han visserligen inte tillbaka till just den, men jag tycker ändå att man kan se det som en utopi som placerats i förfluten tid, i ett historiskt rum. Jag skulle gärna ha sett en mer utförlig diskussion om eländets respektive det godas placering i tid och rum.

Könsanalysen som försvann

Ett tema som inte löper genom hela avhandlingen, men som skulle ha kunnat göra det, är betydelsen av kön som betydelsegivare och strukturerande eller hierarkiserande princip. Salomonsson har vunnit en hel del på att ha med en könsaspekt. Exempelvis tycker jag att hon fördjupar förståelsen av hem-metaforens centrala roll i Vårdsverige. Vidare visas hur kön är en central strukturerande princip i textualiserandet av sexualflickans avvikelse och avsaknad av moral.

Könsaspekten finns med som en central analytisk ingång från och med andra kapitlet, den finns kvar i det tredje, blir osynlig i fjärde kapitlet och återvänder igen i det femte. Sedan försvinner könsaspekten helt. Med andra ord, från början öppnas dörren för kön som en potentiellt genomgripande teoretisk ingång, men efter lite mer än halva boken glider dörren igen och låses. Kön har, som Salomonsson skriver i inledningskapitlet, en kulturell och samhällslig täthet genom hela historien, det betyder något, gör något. Vad hade det fått för konsekvenser för analysen och resultaten om kön hade vävts samman i en analysmodell som genomsyrat hela avhandlingen? Vad hade man sett om t.ex. Olof Kinbergs socialmedicinska paradigm och 1970-talets områdesbeskrivningar analyserats ur en könsaspekt? Förf. har en tendens att lyfta fram könsaspekten när analysen rör kvinnor och låta den sjunka undan när männen står i fokus. Detta skulle kunna tolkas som en bekräftelse av mannen som norm, det som inte behöver lyftas fram i ljuset, som inte behöver problematiseras.

Hyperberättelsen

En metodologisk aspekt av Salomonssons avhandling, som jag starkt vill invända mot, är den jag kallar empiriska skarvningar. Dessa skarvningar sker i form av ett par s.k. ”hyperberättelser”. Salomonsson skriver: ”hyperberättelsen är uppbyggd kring vissa faktiska händelser och uttalanden som jag hämtat ur förhørs- och protokollmaterialet. Det är en berättelse som är *alltför* verklig, över- men inte o-verklig, som vill vara något annat än en direkt beskrivning av faktiska händelseförlopp. Det är till viss del en påhittad – fiktiv – framställning” (s. 97). Det förf. i citatet syftar på som en hyperberättelse är skildringen av sexualflickan (s. 92–96). Jag skulle också vilja karakterisera beskrivningen som inleder kapitel två, av situationen och händelseförloppet i samband med årsmötet i ”Föreningen för välgörenhetens ordnande” som en hyperberättelse.

Förf. talar om vad hon gör, hon redovisar skapandet

av hyperberättelsen och motiven till att skapa den. Men hon är inte lika tydlig i att tala om hur hon har fogat samman den, vad som är fiktion och vad som är fakta hämtade ur empirin. Visserligen kan man hävda hyperberättelsens potential utifrån postmodernistiska teser, som också förf. i övrigt refererar till. Inom postmodernismen som projekt är ett av målen att plocka isär och ifrågasätta etablerade vetenskapliga arbetssätt och pröva nya vägar. Man kan använda postmodernistiska teser som en tankelek för att utvärdera de etablerade vetenskapliga arbetssätten. Detta öppnar för och gör det rimligt att ägna sig åt metodologiska experiment. Och just ett metodologiskt experiment är vad Salomonssons användande av hyperberättelsen bidrar med.

Som experiment är det dock inte särskilt lyckat. Salomonsson refererar till Clifford Geertz och hans tes om att all vetenskaplig text av nödvändighet innehåller inslag av fiktion. Geertz förespråkar ett arbetssätt som han, på engelska, kallar *fiction*. Denna term står för en mix av fakta och fiktion. Man skulle kunna säga att all vetenskaplig text i *någon mån* är ett slags *fiction*. Den vetenskapliga framställningen är *fiction* på så sätt att all sådan text är en sammanfogning av fakta, som kan vara fragmentarisk, till en forskarskapad helhet som är kryddad med analysmodeller och tolkningar. Frågan om vad som är fiktion och vad som är *fiction* blir en fråga om gradskillnad, mängden av empiriskt grundade iakttagelser och sätten på vilka dessa fogas samman, i kombination med forskarens egna tolkningar och antaganden, avgör om en framställning på en glidande skala hamnar närmast *fiction* eller fiktion. En stor kvantitet egna funderingar och påståenden om verkligheten som inte är empiriskt grundade gör att texten ändrar kvalitet och upphör att vara en vetenskaplig text. Detta anser jag är vad som händer när man konstruerar en hyperberättelse.

Kultur och diskurs

Salomonssons avhandling är på ett positivt sätt 90-tals-etnologisk. Det 90-tals-etnologiska finns i betoningen av konstruktivismen, i hanteringen av empirin som berättelser, i ett självklart reflexivt närvarande forskarsubjekt och i förf.s brottningar med kulturbegreppet.

Ett mer lyckat "experiment" är kombinationen av kultur- och diskursanalys. Det analytiska angreppssättet, som löper genom alla kapitel, är att klarlägga de sociala berättelsernas uppbyggnad, konstruktion och tekniker. Här tycker jag att avhandlingens största styrka ligger. Det är i dessa analyser den ibland blir rent

briljant. Exempelvis finner jag ett stort värde i den vältänkta analysen av textualiseringen av sexualfflikan, där Salomonsson lyfter fram relationerna mellan det rumsliga, kroppsliga, sociala och könsliga. Jag bländas av analysen av områdesbeskrivningen som en ny beskrivningspraktik, som ideoscape, retoriska rum och den sociala blickens betydelse.

Analysmodellen bygger på att allt som sagts om socialt arbete analyseras som texter, berättelser om verkligheten. En utgångstes är att kontextbundet tal och görande fogar samman skilda företeelser som därmed ges innebörder. Skilda fenomen får således sina innebörder i relation till varandra. Det centrala i en sådan analys blir att undersöka hur verkligheten blir till via skilda beskrivningstekniker. Analysen fokuserar således vad som sammanfogas och hur det görs. Salomonsson karaktäriserar detta som en diskursanalys (s. 194). Denna diskursanalys har hon strävat mot att kombinera med ett kulturellt perspektiv.

Även om jag tilltalas av denna analysmodell har jag haft svårt att hitta distinkta begrepp att hänga upp den på. När jag läst har jag undrat huruvida begreppen "diskurs", "berättelse", "narration", "samtalsordning", "förståelseparadigm" och "textualisering" är synonymer. Svaret torde vara att de är det eller att de är någorlunda synonyma. Min önskan är att begreppen givits tydligare definitioner och att läsaren fått veta att de är synonymer eller nästan-synonymer. Detta skulle ha hjälpt mig att förstå och det skulle ha hjälpt den läsare som är ovan vid detta teoretiserande. Att flera av begreppen har otydliga definitioner och oklara relationer till varandra gör avhandlingstexten mer diffus, den blir lite undflyende för den som vill veta något om analysens tillkomst.

En av de mer intressanta företeelserna i analysmodellen är att den sammanför begreppen diskurs och kultur. I slutkapitlet citeras Per-Markku Ristilammis tes om att kulturbegreppet har förlorat sin subjektsposition i etnologiska avhandlingar. Och det håller jag med om. Kultur är inte längre vare sig det som ensamt förklarar eller det som utgör kunskapsmålet i sig. Men kulturbegreppet har inte förlorat sin subjektsposition inom den svenska etnologin i den meningen att det fortfarande är ett begrepp som man brottas med under seminarier och vid mer informella sammanhang. Det är fortfarande ett begrepp som etnologer har svårt att undvara. Och jag tror mig ana att också Salomonsson fört en kamp med kulturbegreppet.

När nu kulturbegreppet är problematiskt att använda, men samtidigt svårt att avvara, blir det intressant att

se hur det kulturella perspektivet utmejslas och görs användbart i forskarpraktiken. I de etnologiska avhandlingar som kommit under 90-talet kan man se olika varianter av hur kulturbegreppet hanterats. Salomonssons avhandling är ytterligare ett exempel. Hon har kommit en bit på väg, men riktigt vad som utgör kulturbegreppets användbarhet är inte klart formulerat. Det kan man inte heller begära. Ett analytiskt arbete med ambitionen att hitta nya teoretiska vägar att slå in på kan vara en svårgreppbar process när man är mitt inne i den. Det är alltid lättare att i efterhand se var man landade. I min tolkning av hur Salomonsson i forskarpraktiken använder kulturbegreppet så handlar det om att undersöka hur innebörder, betydelser blir till och används i sociala processer. Dessa sociala processer handlar t.ex. om att positionera sig genom att hävda behovet av det kvinnliga inom vården. För att kunna hävda detta behov så måste vissa sammanfogningar och åtskillnader göras för att innebörderna i det kvinnliga ska framstå och kunna användas.

Det bidrag som ett kulturellt perspektiv ger till diskursanalysen är således fokuseringen av hur innebördsgivning bidrar till att konstruera företeelser som t.ex. kvinnlighet, sexualflicka och förort. Med detta tillägg har Salomonsson gjort, tror jag, en modifiering av Michel Foucaults diskursbegrepp. Foucault var inte intresserad av de processer varigenom människor tolkade och gjorde olika fenomen meningsfulla via innebörder. Denna tankegång hör mer till den hermeneutiska traditionen. Men jag tycker att Salomonssons ambition att sammanföra kultur- och diskursanalys resulterar i en spännande modell. Med diskursanalysen tittar hon på hur någonting blir till. Hon kan relatera detta tillblivande till sociala processer och makt. Med ett kulturanalytiskt perspektiv ger hon diskursanalysen ett slags etnologisk betoning. Denna betoning består av en fokusering på hur innebörder, det kulturella, skapas och används.

Makten och den etnologiska snällheten

En central del av socialvårdens verklighet och i Salomonssons analys är maktens närvaro. Ett tema som återkommer i texten är att socialvården alltid karakteriserats av paradoxen av att å ena sidan vara hjälpsamt och å den andra vara maktutövande. Samtidigt framhåller Salomonsson då och då att socialvården och dess företrädare på intet sätt var illvilliga eller onda. Exempelvis skriver hon i fjärde kapitlet att "det är fel att tolka 30-talets socialpolitiska ambitioner som uteslutande

disciplinära och kontrollerande" (s. 85) och understryker att det fanns en "äkt indignation" och en solidaritet med "de svaga" (s. 86). I kapitlet om "sexualflickan" framhåller hon att de som granskade och omhändertog de unga flickorna drevs av "en uppriktig oro och medkänsla med dessa flickor" (s. 109). Detta är förstås sant. Men jag har frågat mig varför Salomonsson är så noga med att påpeka att man hade de bästa intentioner och är så förhållandevis försiktig med att lyfta fram maktutövningen.

Svaret på frågan kan vara att man ju faktiskt hade de bästa intentioner och att den mesta forskningen tenderar att lyfta fram det onda, maktutövningen, kontrollen, disciplineringen, övergreppen och att detta är ett slags kronocentrism. Ett annat svar ligger i etnologins metoder, som innebär att man på något sätt lär känna dem som studeras, vilket gör att den kritiska distansen blir svår att upprätthålla. Åtminstone är det min egen erfarenhet. Kanske finns en överdriven etnologisk snällhet som är resultatet av en metodologisk skolning där inlevelse och vikten av att förstå den andres perspektiv är centralt. Detta gör det svårt att som etnolog på allvar vara samhällskritisk.

För att fördjupa analysen av den goda viljan inom vården, så tror jag att det kan vara givande att analytiskt skilja mellan avsikt och konsekvens. Avsikterna är ofta välvilliga. Konsekvenserna kan vara något helt annat och kan sällan placeras på individnivå, utan blir resultat av systemet som helhet. Här ligger den goda viljans dilemma: människor inom vården vill ofta väl, för samhället och/eller individen, men följderna av vården som helhet blir en precisering av normalitet och sociala åtskillnader där det annorlunda definieras, kontrolleras och, ibland, blir föremål för övergrepp. Egentligen är nog Salomonsson inne på detta resonemang, exempelvis i slutkapitlets avsnitt "Precis under polisen". Men i mitt tycke kunde det ha förts vidare.

Möjligen är vårdens maktutövning – som nog alltid stött på motstånd och som i alla fall från och med 1960-talet blivit till ett dilemma – en del i förklaringen till att Vårdsverige aldrig tycks hitta sin form, alltid förefaller förändras, alltid är på väg. Salomonssons analys av förändrarna och deras besvärjelser är ett givande bidrag till etnologisk vårdforskning. Och hennes kulturteoretiska ambitioner har relevans för etnologin i stort. Därutöver torde avhandlingen vara en källa för reflektion för dem som teoretiskt och praktiskt verkar inom socialt arbete.

Magnus Öhlander, Södertörn